

CURIOSUL CAZ AL DOCTORULUI AUGUST MÜLLER

Daniel CAIN

Résumé: En août 1916, lorsque la Roumanie entre dans la Grande Guerre, plusieurs centaines de personnes sont détenues par la Sûreté générale, soupçonnées d'espionnage. La plupart d'entre elles seront ensuite libérées, ayant été déclarées non coupables par les commissions d'enquête. Toutefois, dans le cas de quelques citoyens roumains, la plupart d'origine allemande, le gouvernement a décidé de leur retirer la citoyenneté en vertu d'une loi spéciale. Cette décision donnera lieu à de nombreux abus, qui ne seront corrigés qu'en 1920.

Mots-clés: Grande Guerre, Roumanie, citoyenneté.

La începutul anului 1919, un mic anunț apărea în „Monitorul Oficial” la rubrica obiecte pierdute: „Subsemnatul, Iosef Hennenvogel, domiciliat în București, strada Bursei Nr. 2, declar că, cu ocaziunea transferării mele în Moldova, am pierdut diploma de încetățenire din anul 1902, publicată în „Monitorul Oficial”, Nr. 2 din 3 aprilie 1902, declarând-o nulă în mâna oricui s-ar afla”.¹ Aparent banal, acest anunț ascunde o realitate puțin cunoscută din perioada Marelui Război, cea a legislației speciale privind retragerea cetățeniei române a naturalizaților originari din țările cu care România s-a aflat în război. Cine era acest Hennenvogel, perceput în epocă drept „principal agent” al acțiunii de propagandă desfășurată de Germania în timpul neutralității românești²? Un răspuns îl dă Nicolae Iorga, în toamna anului 1915:

¹ „Monitorul Oficial”, Nr 252, 8/21 februarie 1919, p. 5193.

² „Îndreptarea”, Anul I, Nr 97, 10 august 1918, p. 2.

„Cine nu îl cunoaște pe d. Hennenvogel? Atunci când rareori se pronunță numele atâtor Români de treabă, a căror muncă folosește țării, d-sa are o zgomotoasă notorietate, ca delegat de propagandă în România pentru Puterile Centrale. Cetățean român – se zice – dar fiu credincios al nației sale, d-sa se străduiește din răsputeri. În alte țări, asemenea lucruri se fac pe ascuns, și mai nimeni nu cunoaște pe protagoniștii luptei cu aurul. Aici, e altfel. Și acesta e un fenomen foarte trist, pentru care nu e responsabil numai Hennenvogel, care, în definitiv, își face meseria”³.

Informațiile conținute în dosarul său de naturalizare aduc lumină în privința originilor sale. Tatăl său, Anton, a venit în Moldova în 1847, fiind mai întâi medic militar (până în 1852), iar ulterior medic de spital. În 1866 a solicitat celor două Camere împământenirea, decedând însă înainte de finalizarea procedurilor. Fiul său, Iosef (născut la 3 martie 1870, la Galați), nu a întâmpinat prea multe dificultăți atunci când a solicitat, la rândul său, împământenirea, cu dispensă de stagiu. Dimpotrivă, termenul de 12 luni în care a obținut votul Adunării Deputaților și al Senatului reprezintă o adevărată performanță, ținând cont de procedurile parlamentare din epocă⁴. L-a ajutat nu doar faptul că îndeplinea o condiție obligatorie pentru a obține dispensa de stagiu⁵, ci mai ales legăturile sale politice. Ne putem forma o idee despre aceste conexiuni citind câteva rânduri inserate, în toamna anului 1906, în paginile periodicului „România Economică”:

„Ni se face cunoscut că d. I. Hennenvogel, fost mulți ani șef al contabilității Băncii Generale Române și apoi al întreprinderilor de petrol ale consorțiului Disconto-Bleichroder, s-a retras din această funcțiune și s-a stabilit

³ „Neamul Românesc”, an X, nr 42, 18 octombrie 1915, p. 2.

⁴ „Parlamentare. Senat. 1900-1902”, f.l., f.a., f. 469.

⁵ Potrivit art. 7 al *Constituției din 1866*, modificat în octombrie 1879, pentru obținerea împământenirii (care se acorda doar prin lege și în mod individual), solicitantul trebuia ca, din momentul depunerii cererii de naturalizare, să locuiască zece ani în țară și să dovedească prin faptele sale că este folositor acesteia. Puteau fi scutiți de acest stagiu „acei care vor fi adus în țară industrii, invențiuni utile sau talente distinse, sau care vor fi fundat aci stabilimente mari de comerț sau de industrie”, precum și „acei care, fiind născuți și crescuți în România din părinți stabiliți în țară, nu s-au bucurat nici unii, nici alții, vreodată de vreo protecțiune străină”. Pentru detalii, vezi C. Hamangiu, *Codul general al României*, vol. I, *Codurile*, București, 1903, p. 2-3.

în București ca reprezentant de comerț cu specialitatea în ramura industriei petroliere. D. Hennenvogel se bucură de simpatii unanime în lumea de afaceri cu care a venit în contact și, ajutat de capitalul de care dispune și de experiența ce a putut dobândi în tot soiul de afaceri de petrol, nu încapse nici o îndoială că noua d-sale întreprindere va avea tot succesul meritat”⁶.

Absolvent al Școlii Comerciale, Hennenvogel va deveni, în preajma Primului Război Mondial, reprezentantul „mai multor case comerciale din străinătate”, reușind să adune o avere estimată la 500-600.000 lei. Este implicat și în viața politică. După obținerea cetățeniei române, este înscris „ca alegător în colegiul I din București, fiind și membru al unuia din cluburile politice” din Capitală⁷.

În perioada neutralității românești (1914-1916), numele lui Iosef Hennenvogel este legat de activitatea nou-înființatei Agenții Româno-Germane de Informațiuni, menită să desfășoare o activitate de propagandă în sprijinul Berlinului⁸. Rolul său din această perioadă este sintetizat, în martie 1918, într-un raport redactat de o comisie de magistrați speciali și trimis ministrului Justiției, în care se afirmă, nici mai mult, nici mai puțin, că „numai forma împământenirii îl lega de țara noastră, sufletul îi rămăsese complet german”:

„Deși cetățean român prin împământenire, în care calitate lua parte la manifestări publice și politice din patria sa adoptivă, el totuși a rămas un înfocat patriot german. Dacă până la 1914, sentimentele patriei de origină păreau că-l stăpâneau în mod latent, îndată după izbucnirea războiului european învederează o profundă iubire către patria de origină și, în același timp, vădite sentimente ostile față de patria adoptivă. Când însă s-a văzut că în conflictul european se poate întâmpla ca România să ia partea potrivnică Germaniei și în genere a Puterilor Centrale, Hennenvogel devine un neîmpăcat adversar al țării noastre. Conducându-se de aceste simțăminte a căutat cu îndârjire prin diferite mijloace, permise și nepermise, unele chiar contrarii legilor și siguranței țării, ca astfel să stânjenească orice avânt curat românesc pentru

⁶ „România Economică”, anul VIII, nr. 39, 22 octombrie/4 noiembrie 1906, p. 588.

⁷ ANR, SANIC, Fond Ministerul de Justiție – Direcția judiciară, Arhivă înființată la Iași în timpul primului război mondial. 1917-1918, dosar 32/1917, nepaginat.

⁸ Pentru detalii despre activitatea acestei Agenții, vezi Claudiu-Lucian Topor, *Germania și neutralitatea României (1914-1916)*. Studii istorice, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2017, p. 174-201.

înfăptuirea aspirațiilor neamului nostru. Având convingerea că este o „cauză sfântă și dreaptă” aceea pentru care luptă Puterilor Centrale – așa cum se exprimă în corespondența sa – nu s-a sfiit ca prin toate mijloacele să ofere sprijinul său acestei cauze, devenind unul din factorii principali în sprijinirea cauzei germanismului în România. Îndată după declararea războiului european, când opera de propagandă în folosul Puterilor Centrale ia o mare dezvoltare în țara noastră, încă din Septembrie 1914 se înființează în București, de către Ludwig Roselius, specialist în birouri de informațiuni și spionaj, agenția Iversen sunb denumirea de „Agenția Româno-Germană de Informațiuni”, cu sediul, mai întâi la Muntele de pietate, în urmă, în strada Cosma, nr. 10. Hennenvogel ia conducerea acestei agenții, pe care o deține până în mobilizarea noastră, după ce în prima parte a ființării biroului conducerea lui fusese încredințată germanului Iversen.

Conducătorul, de fapt cel mai de seamă al acestei agenții, în plina ei dezvoltare, a fost Iosef Hennenvogel. Pentru îndeplinirea misiunii sale se găsea în cele mai strânse raporturi cu legațiunile germană și austriacă, de la care se inspira, vizitând foarte des pe miniștrii respectivi ai acestor legațiuni, pentru ca astfel să primească ordine și să dea raportul activității agenției. De reușita propagandei și a operei oculte de spionaj era direct interesat imperiul german. În adevăr, în scrisoarea originală din 15 mai 1915 a lui Ludwig Roselius către Iosef Hennenvogel, găsită la biroul lui Iosef Hennenvogel, după mobilizare, acesta din urmă spune categoric: „Biroul de informațiuni stăpânește azi aproximativ trei sferturi din toată presa. Activitatea biroului, care este sprijinită în chipul larg de către legațiunea germană este pe deplin îndeșulătoare”; iar la 19 octombrie 1915, tot Hennenvogel scrie aceluiași: „Am dobândit acum, mai mult decât oricând, convingerea că biroul din strada Cosma 10 a devenit un factor indispensabil atât pentru legațiunea germană din localitate, cât și pentru imperiu.”

În propaganda intensă ce face, Iosef Hennenvogel recurge la mai multe mijloace:

- a) La răspândirea telegramelor oficiale și neoficiale, anume înjghebate și înfeodate sursei germane, transmițându-le presei noastre ce fusese câștigată de partea sa;
- b) Prin numeroase broșuri, pe care le răspândește în întreaga țară, tinde să arate superioritatea Germaniei și interesul României de a merge numaidecât alături de Puterile Centrale;
- c) Recurge la presă, apropiindu-și mare parte din ziare și din revistele române, care susțineau în totul sau în parte interele Puterilor Centrale;

- d) Cumpără unele din ziare pentru Puterile Centrale, astfel: 1) cumpără ziarul „Seara” de la Bogdan-Pitești cu suma de 400.000 lei; 2) cumpără ziarul „Minerva” de la Gr. Cantacuzino cu 3.300.000 lei, pentru ca astfel prin acestea să aibă mijloace de propagandă mai eficace în favoarea cauzei germane, determinând în public curente favorabile Puterilor Centrale; 3) încearcă să cumpere ziarul „Dreptatea” de la Ionel Pake Protopopescu, fără a reuși, neînțelegându-se asupra prețului vânzării; 4) face toate eforturile pentru a cumpăra ziarul „Universul” pentru imperiul german – fără a reuși – fiind devansat de către legațiunea austriacă, care efectuase această cumpărătoare anterior; 5) încearcă să cumpere și să corupă ziarele „Adevărul” și „Dimineața”;
- e) Corupe și subvenționează unele ziare, astfel corupe, înainte de cumpărare, direcțiunea ziarului „Universul”, căreia i-a plătit, din partea legațiunii germane, subvențiuni zilnice, în afară de sumele ce se plăteau aceleiași redacțiuni din partea legațiunii austriece. În această afacere Iosef Hennenvogel și-a pus tot zelul și activitatea, așa cum arată însuși patronul său Ludwig Roselius, care scrie următoarele în una din scrisorile găsite la Hennenvogel: „Cu «Universul» avem în adevăr un mare succes. Această excelentă operă, în chestia «Universului», imperiul german are să vi-o recunoască d-v, în prima linie.” Subvenționează, de asemenea, ziarul „Dreptatea” a lui Ion Pake Protopopescu;
- f) Corupe și atrage de partea lui pe unii din ziariști, în scopul efectuării acestei propagande. De altă parte, prin bani sprijină gazeta învățătorilor sătești, năzuințele unor părți din profesori și studenți, pentru ca astfel să determine un curent contra revendicării unității naționale și a menținerii până la capăt a neutralității;
- h) N-a uzat numai de aceste mijloace de propagandă, ci a făcut și spionaj, transmitând dușmanilor noștri informațiuni de ordin militar, și pentru acest fapt Curtea Marțială din Iași (Partea sedentară) l-a condamnat la 5 ani închisoare, 5000 lei amendă și 200 lei despăgubiri civile”⁹.

Raportul mai sus-citat se încheie cu solicitarea adresată ministrului Justiției de „a face ca efectele legii din 22 decembrie 1916 să-l scoată, cu o zi mai înainte, ca nedemn, dintre rândurile fiilor acestei ospitaliere țări, aceasta, spre dreapta satisfacție a patriei noastre amăgite”. La sfârșitul lui iulie 1918 încă

⁹ ANR, SANIC, Fond Ministerul de Justiție – Direcția judiciară, Arhivă înființată la Iași în timpul primului război mondial. 1917-1918, dosar 32/1917, nepaginat.

nu fusese luată vreo decizie în privința retragerii cetățeniei lui Hennenvogel¹⁰. Nu era un moment prielnic, în condițiile în care România fusese obligată să încheie o pace separată cu Puterile Centrale. Un an mai târziu, ministrul Justiției, Dumitru Buzdugan, supunea atenției colegilor săi din cabinetul Ion I.C. Brătianu un referat privitor la solicitarea Parchetului Tribunalului Ilfov de a pune „sub administrația justiției” averea lui Iosif Hennenvogel, care își ispășea, la acel moment, în penitenciarul din Iași, pedeapsa primită pentru acuzația de spionaj¹¹. „În temeiul art. 34 al legii din 22 decembrie 1916, relativă la supușii statelor cu care România se găsește în stare de război și bunurile acestora”, Consiliul de Miniștri decidea, în ședința sa din 18 iunie 1919, că Iosif Hennenvogel „va fi considerat ca străin” din punct de vedere al aplicării dispozițiilor legii menționate anterior și „al legilor de poliție generală, ordine și siguranța statului”¹². Măsura va fi revocată un an mai târziu, tot printr-o decizie a Consiliului de Miniștri, în condițiile în care acesta a beneficiat de „amnistia acordată pentru faptele de natura aceluia pentru care el fusese condamnat”, astfel încât a fost șters „faptul cu toate consecințele sale privitoare la starea amnestiatului”¹³. În calitate de cetățean român, pe Iosif Hennenvogel îl vom găsi, în următoarele două decenii, membru în consiliile de administrație ale mai multor societăți comerciale¹⁴.

Practic, în cazul lui Hennenvogel vorbim de o suspendare, nu de o retragere a cetățeniei române. Acesta este spiritul *Legii relativă la supușii statelor cu care România se găsește în stare de război și bunurile acestora*, din 22 decembrie 1916, care cuprindea un capitol (II) despre suspendarea și retragerea naționalității române. Inițiatorul acestei legi, ministrul Justiției, Victor Antonescu, explica, în plenul Senatului, necesitatea unor astfel de dispozițiuni:

„Observându-se cu ocazia războiului din alte state că unii străini, deși naturalizați în acele țări, nu-și uită țara lor de origină și continuă a-i face servicii în detrimentul patriei adoptive, luând chiar armele contra țării în care a

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ ANR, SANIC, Fond Președinția Consiliului de Miniștri. Jurnale, dosar 22/1919, f. 6.

¹² „Monitorul Oficial”, Nr. 58, 29 iunie 1919, p. 3189.

¹³ *Idem*, Nr. 82, 15 iulie 1920, p. 2889.

¹⁴ *Idem*, Nr. 32, 7 februarie 1941, p. 998.

fost naturalizat, am crezut că e bine să luăm dispozițiunea ca românii naturalizați originari din țările cu care România se găsește în stare de război să poată fi considerați ca străini numai din punct de vedere al dispozițiilor legii de față, precum și a legilor de poliție generală, ordinei publice și siguranței Statului, ori de câte ori vor comite fapte care să necesite luarea unor astfel de măsuri, lăsând ca constatarea acestor situațiuni de fapt să se facă printr-un jurnal al Consiliului de Miniștri; iar în cazurile prevăzute în partea finală a art. 34 am prevăzut că naționalitatea se poate chiar retrage prin decret regal în modul arătat acolo”¹⁵.

Din cauza implicațiilor sale majore, vom reproduce prevederile acestui atât de invocat art. 34, singurul cuprins în Capitolul II al legii menționate mai sus:

„Cu începere de la data promulgării acestei legi, pot fi considerați ca străini, dar numai din punct de vedere al aplicării dispozițiilor legii de față, precum și al legilor de poliție generală, ordinei publice și siguranței Statului, naturalizații originari din țările cu care România se găsește sau s-ar găsi în stare de război.

Constatarea acestor situațiuni de fapt se va face printr-un jurnal al Consiliului de Miniștri.

Va putea fi retrasă naționalitatea română oricărui naturalizat român originar al unui stat cu care România se găsește sau s-ar găsi în stare de război:

- a) Când se va constata că naturalizatul român își va fi reluat naționalitatea de origină sau a dobândit altă naționalitate, precum și în cazul când legea țării lui de origină îi conservă această naționalitate;
- b) Când se va dovedi că va fi făcut acte contrarii intereselor ordinei publice sau siguranței Statului român;
- c) Când se va dovedi că în caz de război a părăsit țara pentru a se sustrage serviciului militar sau oricărui alt serviciu rezultând din calitatea lui de cetățean român;
- d) Când se va dovedi că, în serviciul țării lui de origină, sau al oricarei alte țări ar fi luat armele în contra României, sau va fi dat

¹⁵ *Desbaterile Constituintei*, Nr. 8/2 februarie 1917, Senatul, Sesiunea ordinară 1916-1917, ședința de vineri, 16 decembrie 1916, p. 100.

un ajutor oarecare țării lui de origină sau oricărei alte țări în vederea sau cu ocaziunea unui război cu România.

Retragerea naționalității se va face prin decret regal, publicat în „Monitorul Oficial”, dat după propunerea ministerului de justiție, cu avizul prealabil al Consiliului de Miniștri, fără recurs în contencios.

Retragerea naționalității române este specială contra aceluia pentru care s-a pronunțat, în virtutea articolului precedent, și nu se poate întinde, pe cale de consecință, asupra femeii sau copiilor, afară numai dacă nu s-a dispus aceasta prin decret regal”¹⁶.

Atanasie Vasileff este unul dintre cei care vor cădea sub incidența art. 34 din această lege. În primele zile ale anului 1918 acestuia îi este retrasă cetățenia română, fiind găsit culpabil de următoarele fapte:

„Numitul, farmacist în Balcic și bulgar de origină, dobândind în anul 1913 calitatea de cetățean român prin anexiune și fiind mobilizat cu gradul de maior în armata română la declararea războiului a rămas totuși un înfocat naționalist bulgar, adunând în localul său de farmacie numeroși bulgari și manifestând împreună sentimente ostile țării de adopțiune. Aducându-se aceasta la cunoștința Marelui Stat Major, a fost demobilizat în anul 1917, pentru motivul că și-a păstrat sentimentele bulgare și a lucrat în contra intereselor țării și armatei”¹⁷.

Cazul său nu iese cu nimic în evidență. Sub imboldul neîncrederii în fidelitatea populației din Cadrilater, autoritățile române vor elabora, încă din noiembrie 1915, un plan de măsuri care viza, în cazul unui război cu Bulgaria, „ridicarea indivizilor suspecti” din teritoriul anexat în vara lui 1913 și internarea lor, în centre dincolo de Dunăre¹⁸. În următoarele săptămâni, acest plan va fi extins la nivelul întregului Regat. La sfârșitul anului 1915 fuseseră identificați, la nivelul celor 34 de județe ale țării, un total de 46.139 de străini suspecti¹⁹. Aceste măsuri vor fi aplicate întocmai în momentul în care România a decis să

¹⁶ „Monitorul Oficial”, Nr. 220, 22 decembrie 1916/4 ianuarie 1917, p. 7489-7490.

¹⁷ Idem, Nr. 239, 9/22 ianuarie 1918, p. 2626.

¹⁸ ANR, SANIC, Fond personal Mihail Berceanu, dosar I Ca 39, f. 1-3.

¹⁹ Biblioteca Națională a României (BNR), Colecții speciale, Arhiva istorică, Fond St. Georges, dosar LXXXI/3, f. 75-86.

intre în război. În ziua în care România declara război Austro-Ungariei, guvernul de la București decidea un set de măsuri represive împotriva cetățenilor din statele Puterilor Centrale, aflați în acel moment pe teritoriul țării. Măsura de a-i interna pe toți bărbații cu vârste peste 16 ani, cetățeni ai statelor Puterilor Centrale²⁰, îi viza inclusiv pe cei care „fie că au declarat că renunță la protecția străină, fie că au cerut împământarea, fără însă să o fi obținut-o încă”²¹. Concomitent, pe baza unor liste nominale pregătite din timp, „guvernul a luat dispozițiunea, ca măsură preventivă, ca în ziua decretării mobilizării toți indivizii suspecti și bănuți de spionaj, să fie arestați, percheziționați și ținuți în aresturile preventive până la noi dispozițiuni”. În primele ore ale mobilizării vor fi arestați de către Siguranța Generală, sub învinuirea de spionaj, peste 700 de persoane, în toată țara. O lună mai târziu, pe 14 septembrie 1916, printr-o decizie a ministrului de Război, Vintilă Brătianu, sunt instituite comisii de cercetare și anchetă, pe județe, pentru cercetarea presupuselor fapte de spionaj săvârșite în timp de pace, anterior mobilizării. Pentru județele Iași, Fălciu, Neamț și Roman este instituită o comisie formată din Gheorghe Mârzescu, „primar al orașului Iași și deputat, asistat de D-rul Lupu, membru de ședință” la Tribunalul Iași, în calitate de delegați speciali ai Ministerului de Război. Misiunea acestor delegați speciali era aceea „de a cerceta pe indivizii care se găsesc deținuți provizoriu în aresturile preventive, ca suspecti de spionaj”. Pentru îndeplinirea misiunii lor, delegații speciali „se vor servi de actele ce li se vor pune la dispoziție de către Direcția Poliției și Siguranței generale a Statului și de către Polițiile și Brig. de Siguranță, precum și de actele ce vor fi fost găsite la perchezițiile făcute în momentul arestării lor”. Pentru fiecare persoană cercetată urma a fi întocmit un „referat rezumativ al afacerii cu indicarea dacă din această cercetare au rezultat sau nu indicii care să îndreptățească deschiderea acțiunii publice”. Referatele trebuiau să fie înaintate „Ministerului de Război, prin Direcția Poliției și a Statului, unde vor fi depuse în acest scop”. Câteva zile mai târziu este instituit un Birou de informațiuni și cercetări interesând ordinea publică și siguranța generală, menit să cerceteze „faptele privind ordinea și siguranța statului, produse ulterior mobilizării, cât va dura războiul”. La sfârșitul lunii decembrie, după evacuarea în Moldova, autoritățile au constatat „că cei închiși la 14 august 1916 n-au fost cercetați de comisiile

²⁰ „Monitorul Oficial”, Nr. 108, 15/28 august 1916, p. 5421.

²¹ „Adevărul”, Anul XXIX, Nr. 10573, 16 august 1916, p. 2.

instituite pe județe”. În consecință, această sarcină va reveni Biroului de informații și cercetări.

„În primele zile din ianuarie 1917 s-au găsit închiși în penitenciarele Fălticeni, Botoșani, Neamț, Dorohoi, Iași, Huși, Bacău, Bârlad, Vaslui, sub învinuirea de spionaj, săvârșit anterior mobilizării, 696 indivizi, toți neceretați până atunci, deși arestați la 14 august 1916. [...] După terminarea ascultării tuturor celor 696 și chiar în cursul cercetărilor numărul celor arestați a crescut, cu alții care deși fusese închiși la mobilizare sub aceeași învinuire de spionaj au fost evacuați și trimiși greșit în regiunile de internare, în loc de penitenciare. Și aceștia au fost ascultați de birou ulterior și trimiși autorităților respective. În total, numărul celor ceretați de acest birou sub învinuirea de spionaj s-a ridicat la 803 persoane”²².

Dintre acestea, mai puțin de 20% au fost trimise în judecată, respectiv 137 de persoane (80 în stare de arest, 57 în libertate). Restul celor învinuiți au fost eliberați²³.

Printre persoanele reținute, la 14 august 1916, sub acuzația de spionaj se află și trei ieșeni, cu origini germane, toți având de suferit din cauza legăturilor pe care le-au avut cu o societate locală, *Vereinigung der Deutschen in Iassy* (Asociația germanilor din Iași), asupra căreia plana acuzația că ar susține interese străine. Farmacistul Emil Flach, medicul Iosef Frey și doctorul August Müller sunt printre primele victime ale art. 34 din Legea relativă la supușii statelor cu care România se găsește în stare de război. Toți au fost deposezați de cetățenia română, în primele luni ale războiului, în urma unor abuzuri (așa cum se va dovedi ulterior). În următorii ani, vor duce, direct sau indirect, o campanie susținută pentru redobândirea cetățeniei pierdute. Toți se vor lovi de un absurd legislativ: lipsa unor prevederi ale legii din 22 decembrie 1916 privitoare la înlăturarea unor eventuale greșeli. Simptomatică este rezoluția pusă de ministrul Justiției, Ion Mitilineu, în iulie 1918, asupra unui memoriu formulat, în acest sens, de Emil Flach:

²² ANR, SANIC, Ministerul Justiției, Direcția Juridică, Arhiva înființată la Iași în timpul primului război mondial, dosar 32/1917, raport întocmit de Eftimie Antonescu, Iași, 2 aprilie 1918, însoțit de anexe, nepaginat.

²³ *Ibidem*.

„Se va supune cazul Consiliului de Miniștri (în principiu) printr-un referat. Păreră subsemnatului este că – în lipsa unei dispozițiuni în lege care va autoriza Consiliul de Miniștri ca să poată reveni asupra lacunelor anterioare și să redea naționalitatea prin aceeași cale prin care a retras naționalitatea conform celor stabilite prin lege – asemenea cereri sunt inadmisibile. Cei interesați au calea obișnuită a dobândirii naționalității”²⁴.

Altfel spus, printr-un proiect de lege care să fie supus votului celor două Camere. Doar dr. Müller trecuse printr-o astfel de procedură. Dr. Frey devenise cetățean român în baza articolului 8 din Codul Civil²⁵, în timp ce Emil Flach a dobândit cetățenia română în virtutea faptului că locuia în Dobrogea în momentul anexării acesteia la statul român²⁶.

Ce conținea memoriul lui Flach? Înainte de toate, solicitarea adresată ministrului Justiției „de a dispune să se intervină celor în drept” spre a i se reda naționalitatea română, care i-a fost retrasă în aprilie 1917, sub motivul că:

„și dânsul a fost președinte al societății exclusiviste Vereinigung der Deutschen din Iași, societate cu caracter politic, întrucât era condusă de fapt de consulii german și austriac din Iași, avea numai scopuri potrivnice intereselor publice și siguranței Statului român și prevedea prin statutele sale că nu pot fi membri decât acei care au simțirea germană și o practică”²⁷.

Emil Flach era membru al acestei societăți din 1906, preluând șefia ei, la sfârșitul anului 1914, după demisia dr. August Müller. Interogatoriul ce i-a fost luat de comisia de anchetă, în noiembrie 1916, ne oferă mai multe informații despre farmacistul din Iași:

²⁴ Idem, SANIC, Ministerul Justiției, Direcția Juridică, Arhiva înființată la Iași în timpul primului război mondial, dosar 18/1917, f. 10.

²⁵ Conform art. 8 din Codicele Civil din 1864, „orice individ născut și crescut în România până la majoritate, și care nu se va fi bucurat niciodată de vreo protecțiune străină, va putea reclama calitatea de Român în cursul unui an după majoritate” (Ion M. Bujoreanu, *Colecțiune de legiuirile României. Vechi și noi*, București, 1873, p. 63).

²⁶ Conform art. 3 al Legii pentru organizarea Dobrogei, din 9 martie 1880, „toți locuitorii din Dobrogea care, în ziua de 11 aprilie 1877, erau cetățeni otomani, devin și sunt cetățeni români” (C. Hamangiu, *Codul General al României, II, Legi uzuale*, București, f.a., p. 458).

²⁷ „Monitorul Oficial”, Nr. 26, 2/15 mai 1917, p. 247.

„Emil Flach e născut în anul 1865, luna septembrie 1, în orașul Tulcea, de religie luterană, de origină: germană; devenit cetățean român la anexarea Dobrogei. De profesiune farmacist – proprietar al farmaciei din str. Socola, este căsătorit cu Antoaneta Gabrovschi și are o copilă. A servit în armata noastră, adică și-a făcut stagiul militar și posedă gradul de sublocotenent farmacist. Vorbește limba germană și română, este licențiat în farmacie și locuiește în Iași, str. Socola nr 43. Posedă ca avere farmacia și casele din Str. Socola nr 43, precum și bonuri în valoare de 45.000 lei”²⁸.

Cei doi delegați speciali care l-au anchetat vor constata că, în afara faptului că a făcut parte din societatea «Vereinigung der Deutschen» din Iași, „alt fapt nu i s-a mai pus în sarcina sa și nici noi n-am constatat”²⁹.

În plus, corespondența ridicată în momentul percheziției nu conținea nimic suspect. În concluzie, comisia de anchetă stabilea că „nu sunt indicii de culpabilitate contra lui Emil Flach spre a fi trimis în judecată” și recomanda „a fi scos el, cât și familia sa, din Penitenciar”. Cu toate acestea, cei doi delegați speciali (primarul Mârzescu și judecătorul Lupu) solicitau scoaterea acestuia din rândul armatei și „a fi cuprins în cazul când s-ar face o lege de retragerea cetățeniei acelor străini ce s-au arătat nedemni de această onoare și Emil Flach”³⁰.

După ce va afla, ulterior, concluziile comisiei de anchetă, Flach va invoca, în sprijinul cererii sale de anulare a decretului regal prin care i-a fost retrasă cetățenia română, următoarele argumente:

- „1). Sunt Locotenent Farmacist în Armata Română și am fost cetățean român de la anexarea Dobrogei, iar până în prezent nu am fost acuzat de nici o vină decât aceea expusă în Referatul Domnului Ministru al Justiției către Consiliul de Miniștri, prin care se arată că am fost Președinte al Societății Excluziviste „Vereinigung der Deutschen” în Iași;
- 2). Această Societate a primit în sânul ei din toate naționalitățile precum pe domnii: Siby, Vice-Consul Francez, William și Alexandre Ifould, Arhitecți

²⁸ ANR, SANIC, Ministerul Justiției, Direcția Juridică, Arhiva înființată la Iași în timpul primului război mondial, dosar 18/1917, f. 12.

²⁹ *Ibidem*.

³⁰ *Ibidem*.

(englezi), Frații Scolari și Danielin, Arhitecți (italieni), Simionescu Cezar, Avocat la C.F.R., Dimitriu Ioan, Proprietar, Iași, Valeriu Zaharia, Octav Cuba, rentieri Iași și mulți alții, deoarece caracterul ei era al unei Societăți în care se practicau diverse distracții, evitându-se în totul chestiunile politice. Eu personal nu am luat parte la nici o ședință plenară, banchet, conferință, precum nici nu am vorbit sau scris ceva contra intereselor țării mele, în care m-am născut, crescut, căpătat drepturi și profesat știința de farmacist în mod cinstit, mai bine de 35 ani, după cum se constată din dosarul meu în chestiunea descetățenirii;

3). Am fost Președinte al Societății numai timp de 8 luni și aceasta numai până la data de 1 Martie 1915, când Societatea a fost desființată, deci cu un an și jumătate înainte de intrarea României în campanie – de la care dată nu am avut nici o legătură cu orice altă Societate din țară sau străinătate;

4). În interesul instrucțiunii am fost închis în Penitenciar cu soția mea și cu fiica mea și cu toți reținuți și supuși regimului rigid al temniței, timp de 4 luni, fără ca mie și însoțitoarelor mele să ni se găsească vreo vină sau lor să li se fi luat vreun interogatoriu sau declarație. În acest timp ne-am zdruncinat cu toții sănătatea, mi-am pierdut averea care a fost lăsată tot timpul fără nici o pază, administrare legală sau să mi se fi dat puțința de a-mi exercita vreun control;

5). La 29 aprilie 1917 am fost descetățenit, iar la 13 mai 1917, ridicat din nou din casa mea și trimis într-un lagăr de internați, unde am fost reținut până la 24 ianuarie 1918. În tot acest timp nu am suferit decât pierderi efective, atât în ceea ce privește moralul meu și al familiei mele, pierderi materiale în exercitarea practicii de farmacie, fiind îndepărtat cu totul de la administrarea Farmaciei mele, producându-mi pagube în ceea ce privește ființa comercială a farmaciei, cât și stării sale economice, pierderi prin cheltuielile ce le-am suportat pentru plata dirigintelui și administratorului-sechestru, expert, pierderi care parte din ele le suport încă și astăzi. S-au făcut cereri de a fi eliberat din lagărul de internați, de către ginerele meu, Căpitanul Botez M. Anton, din Oștirea Românească și care, cu acte, a dovedit că a luat parte în peste douăzeci de lupte, a fost rănit de două ori și totul a fost inutil până la data de 24 Ianuarie 1918, când am fost eliberat din lagărul de internați.

Am supus toate acestea cunoștinței D-voastră și vă rog, domnule Ministru, să supuneți această cerere a mea spre deslegare, ca să fiu din nou trecut în rândurile acestei țări pe care am cunoscut-o de când am deschis ochii, pentru binele căreia am luptat tot timpul, fără să fi cunoscut vreodată supușenia altei țări străine³¹.

³¹ *Ibidem*, f. 10-11.

La câteva luni după redactarea acestui memoriu, averea „supusului austriac Emil Flach, compusă din fondul de comerț pus în exploatarea unei farmacii din Iași, str. Socola” a fost pusă „sub administrațiunea justiției”³². În același timp, și-a pierdut gradul de sublocotenent și „a fost reformat pentru faptul că s-a făcut culpabil de acte antipatriotice, prin aceea că a luat parte la manifestări și agitațiuni contra sentimentelor și năzuințelor noastre naționale”³³. Nu cunoaștem cum s-a soluționat memoriul său, dar bănuim că s-a dat, asemenea altor cazuri, o soluție favorabilă, în anii '20. Cert este că își va relua activitatea de farmacist la Iași, în vechea locație³⁴.

Destinul lui Emil Flach este strâns legat de cel al medicului Iosef Frey, numele celor doi fiind menționate împreună în corespondența purtată, la începutul anului 1917, de autoritățile române în chestiunea retragerii cetățeniei române a celor doi, sub acuzația de a fi comis „acte antipatriotice și dușmănoase țării”³⁵. Acuzațiile aduse lui Frey (soldate cu emiterea unui decret regal, în 27 martie 1917, prin care i s-a retras „naționalitatea română”) nu se rezumau doar la calitatea de membru al societății Vereinigung der Deutschen din Iași. Siguranța Statului l-a declarat suspect, în ziua mobilizării, pentru faptul că „era în contact cu dragomanul consulatului german, Zorn; că făcea preumblări dese, înspre dealul Cetățuia, observând împrejurimile; că a scris în Germania scrisori insultătoare la adresa țării noastre”. Referatul întocmit de delegații speciali ai Ministerului de Război, în noiembrie 1916, aduc lămuriri atât în privința originilor lui Frey, cât și a acuzațiilor formulate împotriva acestuia:

„D-rul Josef Frey este născut în anul 1857, luna iulie 1, în Iași, este [de] religieune catolică, de profesiune medic. Căsătorit, are două copile. Este fiul lui Anton Frey, german din München, venit în Iași în anul 1846, unde a înființat un pensionat privat de băieți.

D-rul Josef Frey este medic al Căilor Ferate Române (Iași) de mai bine de 25 ani și face parte din corpul sanitar al armatei (și-a făcut stagiul în comp. 4 sanitară Iași, având gradul de Locotenent).

³² „Monitorul Oficial”, Nr. 37, 3 iunie 1919, p. 2076.

³³ Idem, Nr. 225, 3/16 ianuarie 1919, p. 4197.

³⁴ *Noul ghid al Iașului*, întocmit de Constantin Dimitriu și Ion Pătru, Iași, 1927, p. 53.

³⁵ ANR, SANIC, Ministerul Justiției, Direcția Juridică, Arhiva înființată la Iași în timpul primului război mondial, dosar 18/1917, f. 35, 38.

D-rul Josef Frey este cetățean român. Deși nu ne-a prezentat actele ce i dovedesc aceasta și care trebuie să existe la Ministerul Lucrărilor Publice – Minister de care depinde funcțiunea sa – totuși este știut că d-rul Frey este alegător și ocupă funcțiune publică. Calitatea de român trebuie să o fi căpătat în baza dispozițiilor Convenției din Paris (1858). D-rul Frey posedă două imobile aici în Iași³⁶ și avere în bonuri la Banca Națională (75.000 lei). [...]

La 22 aprilie 1915, câțiva din membrii ce făceau parte din Vereinigung der Deutschen din Iași și anume D-rul Josef Frey, consulul austriac Götz, A. Richmann (funcționar Cons. austriac), Alex. Hildebrand (subdirectorul Societății Tramvaiului), Carol Zorn (dragomanul Consulatului german), C. Thöna, F. Müller (inginer) și mai apoi E. Brüning senior (funcționar ad-ția regală Poeni, jud. Iași) și Brüning junior, au format o nouă societate, așa numita Liga Bismark (Bismark Bund). Este de notat că fondarea acestei ligi s-a făcut în împrejurările cunoscute [...] și anume că vechea societate germană nu era îndeajuns de germană. [...]

Din scurta sa activitate, se vede că Liga avea un caracter pur patriotic german. Și dacă unui Richmann, unui Zorn, unui Hildebrand, germani de origină și rămași germani, nu le putem face nici o imputare de a fi făcut parte dintr-o asemenea societate, oricât de displicute ne-ar fi existența unor asemenea Ligi, cercuri sau societăți pe pământul țării noastre, nu este același lucru cu Dr. Frey, devenit român, care și-a păstrat intactă totuși naționalitatea sa de origină, iar calitatea de român ce a îmbrăcat-o nu i-a servit decât ca un mijloc mai ușor de existență.

Și dacă ar fi atât și ar fi îndeajuns. Dar lucrurile, în ceea ce-l provesc pe Dr. Josef Frey, se prezintă cu un caracter și mai grav; căci drul Josef Frey nu este numai un patriot german dar și un dușman al țării noastre.

Și lucrul acesta va reieși din cele ce urmează:

Poșta locală, în ianuarie 1915 și noiembrie 1915, îi confiscă o scrisoare prezentată pentru Germania (deschisă) și adresată Profesorului Erhard din Giessen, Gutenberg str. 14, și 3 cărți poștale iarăși deschise, din care una adresată unei doamne Josefina Erhard (München) și două medicului general R. Weiss din Dessau.

În scrisoarea adresată profesorului Erhard, după o introducere puțin interesantă, [...] intră în materie spre a-i descrie țara noastră, pentru care

³⁶ Rudolf Suțu menționează, în perioada interbelică, „casele dr. Frey, case vechi și una din rarele case din Iași care n-a suferit nici o transformare, cu aspectul ei rustic de altă dată și unde a fost odinioară pensionatul de băieți Frey, condus de tatăl d-rului Frey” (vezi Rudolf Suțu, *Iașii de odinioară*, II, Iași, Viața Românească, 1928, p. 178).

profesorul Erhard și-ar fi exprimat dorința de a o vizita. După ce îi spune că România prezintă numeroase frumuseți naturale și că întotdeauna a spus că este o țară frumoasă, minus oamenii săi, continuă a-i scrie că ura contra germanilor, mai precis contra austriacilor, din țară de la noi e greu de descris. Și descrie apoi pregătirile de mobilizare ce se fac la noi și, spre a-l convinge de aceasta, îi scrie că s-a introdus și un timbru de ajutor pe care îl și trimite anexat în scrisoare, și care are menire de a fi o contribuție pentru mobilizare. Apoi – după ce încheie această parte – spunând în mod ironic că e vorba de „realizarea idealelor naționale” – îi descrie profesorului Erhard pe poporul român astfel: „Dacă privim mai de aproape, din ce anume sunt compuși românii noștri: din coloniile de pușcăriași ale vechilor romani, pătura de sus sunt greci și armeni, cea mijlocie evrei și slavi și cea de jos țigani. Încrucișarea aceasta a produs cu vremea un mixtum compositum periculos, istet, fals și vanitos”.

În cartea poștală adresată dnei. Josefina Erhard din München, după părțile strict familiare, dr. Josef Frey îi scrie: „La noi cred că vei fi citit – se face o mare propagandă pentru un război contra Germaniei; totuși consulatele noastre fiind bine păzite de soldați, ferestrele lor nu pot fi stricate”. Iar în una din cărțile postale adresate medicului german R. Weiss din Dessau, între altele îi scrie: „Apariția lui Mackensen³⁷ la granița României a schimbat foarte mult părerea publică din România. Acum se aude de multe ori vorbind că Germania poartă admirabil războiul. Toată lauda aceasta e pură ipocrizie. Chiar ieri au fost N. Filipescu și Tache Ionescu la Iași și au ținut cuvântări la agitație pentru război contra Germaniei și [A.C.] Cuza i-a secondat. Credem că batjocurile adresate țării noastre și destăinuirile de cele ce se petrec la noi nu-i erau îngăduite din buna cuviință a le face nici unui străin, ce ar fi fost găzduit și tolerat în țara aceasta; ce să spunem însă de un străin, născut pe pământul țării, împământenit, funcționar public și ofițer în armata română. Ele nu dovedesc decât pornirea dușmănoasă de care vorbim mai sus”³⁸.

Ca și în cazul lui Emil Flach, cei doi delegați speciali (Mârzescu și Lupu) stabilesc că „nu sunt indicii ca D-rul Josef Frey să fie trimis în judecată pentru spionaj și deci se cuvine a fi scos din penitenciar”. În schimb, propun „a fi scos din funcțiunea publică ce ocupă”, „a fi scos din armată” și „a fi cuprins –

³⁷ În septembrie 1915, mareșalul August von Mackensen a fost numit în fruntea armatelor Puterilor Centrale care au invadat Serbia.

³⁸ ANR, SANIC, Ministerul Justiției, Direcția Juridică, Arhiva înființată la Iași în timpul primului război mondial, dosar 18/1917, f. 36, 50.

în cazul când se va face o lege de retragerea cetățeniei acordată unora din străini – între aceia ce s-au arătat cu totul nedemni de această cinste ce li s-a făcut și apoi supus regimului străinilor”³⁹.

La sfârșitul anului 1918, Frey va opta pentru soluția ce i s-a sugerat, aceea de a-i înainta ministrului Justiției o petiție pentru „re-indigenare”:

„Subsemnatul, dr Jos. Frey, fiind recunoscut ca Român pe baza Art. 8 din Codul Civil, după cum dovedește alăturatul act, eliberat cu Nr. 21964/14559 din Noiembrie 1879, și deoarece prin abuz mi s-a retras cetățenia la începutul războiului, pe baza unei acuzațiuni nedrepte, după ce am făcut serviciu militar ca Medic de Batalion stagiar, chemat cu alăturatul decret Nr 2870 din 5 Octombrie 1888, după ce am fost medic al CFR numit cu Nr 81596 din 5 sept 1890, în care funcțiune am fost 26 ani; - după ce acuzațiunea nedreaptă s-a dovedit prin inchiuzitorul judecătorului care a găsit că nu e motiv de dare în judecată - vă rog, D-le Ministru, să binevoiți a interveni pe lângă Corpurile Legiuitoare pentru a mi se înapoia calitatea de Român”⁴⁰.

Frey era nevoit să facă dovada legală că a redobândit calitatea de cetățean român pentru a putea fi reintegrat în serviciu, chiar dacă s-a constatat că a fost victima unui „nerușinat abuz”⁴¹.

Evenimentele din următoarele săptămâni (decret regal de scoatere în afara legii a activității parlamentului ales în vara lui 1918 și amânarea noilor alegeri parlamentare) vor da un nou curs demersurilor lui Josef Frey de a-și redobândi cetățenia română. În cele din urmă, Regele Ferdinand va decreta că „sunt și rămân abrogate dispozițiunile înaltului decret Nr. 257 din 27 martie 1917, prin care s-a retras naționalitatea română doctorului Iosif Frey, din Iași”⁴².

Cu adevărat tragic este cazul dr. August Müller. În cazul său, cetățenia română a ajuns să facă diferența dintre viață și moarte. Născut la 12 august 1863, în Târgu-Neamț (unde tatăl său era medic), August Müller va obține, în

³⁹ *Ibidem*, f. 51.

⁴⁰ *Ibidem*, f. 46-47.

⁴¹ Idem, SANIC, Ministerul Justiției, Judiciare – corespondență vol. II, dosar 112/1919, f. 3.

⁴² „Monitorul Oficial”, Nr. 203, 15 decembrie 1920, p. 8170.

1894, împământenirea cu dispensă de stagiu, prin votul celor două Camere. A contat și faptul că tatăl său a fost:

„împământenit de Corpurile legiuitoare, pentru care a obținut diploma cu No. 1186 de la 9 mai 1880; Că la 17 septembrie 1883 a obținut diploma de baccalaureat cu No. 454 de la Universitatea din Iași; Că s-a înrolat în armata română, servind în compania 4 sanitară cu gradul de sergent; Că se bucură de bună conduită în societate; Că este student la facultatea de medicină din Iași”⁴³.

După terminarea studiilor va dobândi o poziție bună în societate, atât în calitate de profesor la Liceul Internat⁴⁴, cât prin căsătoria cu una din fetele lui Gheorghe Pavloff, „care a fost o figură cunoscută a Iașului, avocat, publicist, muzicant pasionat”⁴⁵. Cariera sa va fi frântă de intrarea României în Marele Război. Va fi reținut în momentul declarării mobilizării și își va pierde cetățenia română, fiind acuzat că deși „născut în țară și încetățenit, cu toate că profesor și medic la liceul internat din Iași, dânsul nu numai că nu și-a însușit sentimente românești, ci dimpotrivă și-a manifestat public sentimentele sale către țara de origină și a lucrat timp îndelungat pentru interesele ei, mai cu seamă ca președinte al societății exclusiviste Vereinigung der Deutschen in Iași”. Mai mult, „în timpul celor nouă ani de președinție a d-rului August Müller dânsul și-a manifestat public acele sentimente, iar societatea [...] a avut un caracter politic, întrucât din ea făceau parte consulii german și austriac din Iași, cu funcționarii lor, care dictau în societate și nu se ocupau decât de interesele

⁴³ Vezi *Desbaterile Senatului*, Sesiunea ordinară 1892-1893, Nr 36/24 februarie 1893, ședința de la 11 februarie 1893, p. 362; *Desbaterile Adunării Deputaților*, Sesiunea ordinară prelungită 1893-1894, Nr 57/16 martie 1894, ședința de la 5 martie 1894, p. 1097.

⁴⁴ Fondat în toamna anului 1895, acest liceu (în prezent Colegiul Național „Costache Negruzzi”) avea o dublă menire: „1. Să dea cultură solidă și educație aleasă la un număr de copii recrutați dintre cei mai bine înzestrați din păturile nevoiași, mai ales rurale, amestecați cu un număr de solvenți, din familiile înstărite, *toți interni*. 2. Să servească – prin profesorii săi, aleși dintre cei mai pregătiți și mai cu experiență – ca *model* pentru toate celelalte școli secundare din Vechiul Regat.” (Cf. *Patruzeci de ani ai Liceului Internat „C. Negruzzi” din Iași. 1895-1935*, Iași, Institutul de Arte Grafice „Brawo”, 1937, p. 1)

⁴⁵ Rudolf Suțu, *op. cit.*, p. 381.

patriei lor”⁴⁶. Drept consecință a acestei sancțiuni, dr. Müller va fi internat „în tabăra de internare a străinilor, regiunea s. Huși, în ziua de 23 martie a.c.”⁴⁷ [1917], unde va deceda. Ulterior, „văduva sa, D-na Adriana Müller, româncă de origină”, va solicita de mai multe ori anularea acestui decret regal, considerând că învinuirile aduse defunctului său soț au fost neîntemeiate⁴⁸:

„Domnule Președinte⁴⁹,

O instanță de anchetă are, prin definiție, chemarea de a cerceta un fapt sau o abținere, a aduna și clasa probele și a conchide în principiu, după care se desesizează în favoarea instanței de judecată. Și o instanță și cealaltă, normal, ignorează soarta victimelor, reținând faptul material și urmărind sancțiunea penală în persoana făptașului.

Altul însă, cred eu, e cazul, în care instanță de anchetă e emanațiunea unui Parlament. Un Parlament nu e – cum se crede îndeobște – pur și simplu organul superior al puterii legiuitoare; chiar în afară de cazul special izvorât din legea responsabilității ministeriale, parlamentul e și un cenzor – Marele Cenzor – care pe calea interpelărilor și a inițiativei parlamentare are și dreptul și datoria de a realiza opere de dreptate. Acestea, desigur, în favoarea victimelor. Și rolul acesta – desigur cel mai frumos – nu e o încălcare a drepturilor puterii judecătorești, căci sunt cazuri, în care, cu toată nedreptatea strigătoare, instanțele judecătorești nu găsesc textul sau ridică umerii în fața unui „act de guvernământ”, pe când parlamentarul, neținut să se sprijine pe texte, reține tocmai caracterul politic al actului, scoate în relief moralitatea – care nu întotdeauna e legiferată – și ajungem astfel și pe calea aceasta a realiza un act de dreptate, a înlocui o suferință prin oferirea unui drept, ceea ce întotdeauna a fost o mulțumire. Privilegiul acesta frumos al parlamentului – și care adeseori e și singura garanție a noastră – cred că trebuie să radieze și asupra activității Comisiei de anchetă, care nu e decât însuși parlamentul, redus numeric, în interesul scopului urmărit. [...]

Dar, în definitiv, am să fiu întrebată, de ce am a mă plânge și de ce o fac pe calea Comisiunii de anchetă? Mă adresez Comisiunii de Ancheta pentru

⁴⁶ „Monitorul Oficial”, Nr. 283, 5/18 martie 1917, p. 3014.

⁴⁷ ANR, SANIC, Ministerul Justiției, Direcția Juridică, Arhiva înființată la Iași în timpul primului război mondial, dosar 18/1917, f. 85.

⁴⁸ *Ibidem*, f. 55.

⁴⁹ Bănuim că această petiție i-a fost adresată lui N. Mătescu, președintele *Comitetului de instrucțiune pentru darea în judecată a Ministerelor Brătianu*, care a funcționat în vara și toamna anului 1918.

că, după cum am spus-o la început, privesc această comisiune ca putând lucra eficient și în favoarea victimelor și o fac mai ales silită de faptul că cu cât mai puțini sorți m-aș putea adresa Justiției, deși victimă de netăgăduit a unei mari nedreptăți. Într-adevăr, faptul principal, de care mă plâng, e ridicarea naturalizării soțului meu. Acest fapt, făcut pe cale administrativă îmbracă caracterul unui act de guvernământ și deci, în baza principiului separațiunii puterilor, excede competența puterii judecătorești. Dar actul acesta, nemotivat și cu totul abuziv și nedrept, ne răpește, mie și fiicelor mele, nu numai dreptul la pensie, care e singurul nostru avut, dar și considerația cetățenilor noștri, care în necunoștința raportului alăturat, se vor socoti în drept a ne privi ca antiromâni.

Și leacul? Leacul ar fi, Domnule Președinte, să se vină cu o lege, prin care să se redea naturalizarea tuturor acelorora cărora li s-a ridicat acest drept fără o hotărâre judecătorească – bineînțeles, cu putere retroactivă de la data ridicării. Nu e ceva exagerat ceea ce cerem, căci dacă s-a votat legea amnistiei, prin care trădătorii dovediți și condamnați sunt reintegrați în ceea ce n-ar trebui să fie dreptul lor, cu atât mai mult se poate face un act de dreptate unei familii românești prin originea și sentimentele sale – și numai uneia? – pe care o mână de inconștienți a lovit-o până la distrugere și care astăzi are cinstea de a pune toată speranța sa în simțul de dreptate și de moralitate al Comisiunii de anchetă”⁵⁰.

Timp de trei ani, văduva dr. Müller va căuta, cu perseverență, să reabiliteze memoria soțului său, sperând că acestuia i se va face dreptate, chiar și post-mortem. Demersurile sale încep în toamna anului 1918, în momentul în care România fusese nevoită să încheie o pace separată cu Puterile Centrale. Lucrurile vor începe să se miște la jumătatea lunii noiembrie, după un memoriu adresat noului președinte al Consiliului de Miniștri, general Constantin Coandă. Acesta decide să trimită dosarul dr. Müller ministrului Justiției, dispunând „a examina chestiunea și a lua măsurile ce veți crede de cuviință”. Iată conținutul acestui dosar:

Petiție adresată de Adrienne Müller generalului Constantin Coandă, înregistrată la Președinția Consiliului de Miniștri cu Nr. 2057/12 noiembrie 1918

⁵⁰ Biblioteca Națională a României, Colecții speciale, Arhiva istorică, Fond St. Georges, dosar XCIII/1, f. 63, 68-69.

„Excelență,

Pentru a patra oară, în trei luni, bat la ușa autorităților, în căutarea unui act de dreptate – și persistent ușile mi-au rămas închise. Am speranța că de data aceasta nu voi mai avea nevoie să aștept să mi se deschidă, căci e în spiritul public că actualul guvern a venit tocmai cu menirea să deschidă larg toate ușile și ferestrele, ca să intre alt aer, cât mai curat, în locul aceluia în care începuse asfixia.

Că odată ascultată de autorități, voi căpăta complectă satisfacție, nu mă îndoiesc o clipă, căci nu se poate ca oamenii mari, aduși în capul țării de vremurile mari, să nu aibă ca principal component sufletesc simțul de dreptate; or, aceasta mie mi-e de-ajuns. Dreptate cer – și mai cer să se țină seamă că pentru mine și familia mea dreptatea aceasta e o chestiune de viață.

Ca să nu mi se respingă cererea, de la aceste prime rânduri, ca rău adresată, mă grăbesc să adaug că nedreptatea a cărei victime nevinovate suntem eu și fiicele mele, nu e dintre acelea ce-și pot găsi alinarea în palatele de justiție. Pe când acolo voi fi dezolată să aud citându-se celebrul „Dura lex, sed lex”, înaintea Înaltului Guvern pot veni să mă plâng, chiar contra unei măsuri legale, căci dacă judecătorul are datoria de a aplica orice lege, D-voastră aveți toți datoria de a modifica legile și dispozițiunile rele și nedrepte.

Acesta și e cazul. Familia mea a fost lovită de o măsură, a cărei legalitate nu o discut; cred totuși că-mi este permis să atrag atenția că aplicarea acelei măsuri era o chestiune de apreciere, să strig că în cazul meu special rău s-a apreciat și mai ales cred că-mi este permis să dovedesc aceasta.

Ca să nu vă răpesc prea mult timp, vă cer permisiunea, Excelență, de a expune aici, în puține cuvinte, nedreptatea în contra căreia mă plâng și soluția pe care am onoarea a o solicita de la Înaltul guvern, rămânând ca expunerea mai pe larg și mai ales documentarea nevinovăției să se facă printr-un memoriu separat, pe care îl alătur tot acum prezentei cereri.

Deși româncă de origine, atât după tată, cât și după mamă și având patru frați, toți ofițeri în armata română (dintre care unul a și căzut, făcându-și datoria la Cașin) și deși măritată de peste 20 de ani cu un român, aflat în a doua generație după naturalizare, medic și profesor, cu 20 de ani serviți la stat, numai pentru că soțul meu era, prin ascendenții săi din a treia generație, de origine german, am fost arestați în ziua mobilizării, soțul meu, eu și o fiică minoră și eliberați abia după trei luni, în urma unui raport, prin care se recunoaște că în sarcina soțului nu s-a găsit nimic. Fără a interveni apoi vreun fapt nou, se ridică soțului meu naturalizarea; el e din nou internat într-un lagăr, unde moare de tifos exantematic, contractat în căutarea cointernaților săi.

Toate aceste fapte se dovedesc prin memoriul ce alătur, în care veți găsi și dovada nemeritării acestei soarte. Urmarea acestor fapte este că soțul meu și-a plătit cu viața greșeala de a se fi numit D-rul August Müller, iar eu și cu două fiice minore, după 20 de ani de serviciu ai soțului meu, am rămas pe drumuri, silită să implor mila fraților mei și ei săraci și împovărați cu familii grele. În ultimă analiză deci, pentru o lipsă absolută de orice vină, suferă martirajul sărăciei trei frați, ofițeri români, care și-au făcut cu prisosință datoria către Țară și suferim și noi un martiraj moral, deși româncă prin origine și mai ales prin sentimente – și deși avem mărturisirea autorităților că nu avem absolut nici o vină. Acestea sunt faptele și cred că ele mă îndreptătesc să afirm că suntem victimele unei nedreptăți și să cerem dreptate.

Și dreptate n-ar putea îmbrăca decât forma unui Jurnal al Consiliului de Miniștri, care constatând temeiul prezentei cereri, ar hotărî să se solicite M.S. Regelui un decret, prin care s-ar anula decretul anterior, ce a ridicat naturalizarea soțului meu. Îmi permit să stărui asupra faptului că numai anularea aceluși decret îmi va putea da dreptate, căci pentru a putea realiza dreptul nostru e de absolută nevoie să se relege firul de unde a fost rupt, să nu existe o soluție de continuitate.

Terminând, am onoarea de a vă ruga să binevoiți a ține seamă că cererea de față e o repetare, că o cerere cu același obiect a mai fost înregistrată la Cancelaria Prezidenției sub Nr. 1251 din 13.IX.1918, fără a fi rezolvată – că pentru mine și familia mea e o chestiune de viață, întârzierea dreptății ducându-ne la desperare și în fine, că dacă nu veți binevoi a da o soluție definitivă înainte de plecarea din Iași, aceasta ar echivala cu o tăgadă de dreptate, căci eu sunt în absolută imposibilitate de a suporta călătoria la București sau de a plăti stăruitori – aș fi însă nedreaptă, la rândul meu, dacă n-aș recunoaște că am toată încrederea în spiritul de dreptate al Excelenței Voastre, căci numai dreptate cer...

Adrienne Dr. A. Müller
(domic. Iași, Piața Sturza Nr. 1, la fratele meu, Loris Pavloff)⁵¹

Memoriu explicativ și probator, alăturat cererii prezentată de Adrienne dr. Müller Președinției Consiliului de Miniștri, și înregistrată în ziua de [12] noiembrie 1918, cu privire la redarea naturalizării soțului său, decedat.

⁵¹ ANR, SANIC, Fond Ministerul de Justiție – Direcția judiciară, Arhivă înființată la Iași în timpul primului război mondial. 1917-1918, dosar 18/1917, f. 70.

Menirea prezentului memoriu este a prezenta mai pe larg faptele, de care se vorbește în cererea la care e alăturat, dar mai cu seamă a prezenta și comenta dovezile ce s-au adus de autorități pentru săvârșirea nedreptății a cărei reparațiune se solicită. Internați sub bănuiala de spionaj, ne-am putut procura o copie după raportul Comisiunii delegaților speciali însărcinați cu cercetarea noastră, și această copie o redăm la sfârșitul prezentului memoriu, căci înțelegem să ne sprijim documentarea pe chiar actele oficiale dresate contra noastră. Nu avem cuvinte îndeajuns de stăruitoare pentru a recomanda acelui ce va fi însărcinat să refereze asupra acestei afaceri, ca încă înainte de a aborda subiectul prezentului memoriu, să înceapă prin a ceti odată acel document, pentru ca argumentările ce vor urma să poată fi apreciate în cunoștință de cauză.

Presupun deci că cetitorul meu, în chiar acest loc, va întrerupe cetirea memoriului pentru a lua mai întâi cunoștință de actele oficiale desate contra soțului meu, acte de care va fi vorba mai jos.

Și acum să trecem la expunerea faptelor.

Sunt fiica defunctului avocat din localitate Gh. Pavloff. Deși familia aceasta are o terminație străină, familia mea posedă numeroase documente, prin care șase generații în urmă sunt arătate ca curat românești. Ascendenții mei au fost: avocat, magistrat, colonel, medic primar, mare proprietar etc.; după mamă, aceiași stare socială și națională (familia Cerne). Războiul m-a găsit cu patru frați, toți ofițeri, iar luptele de la Cașin m-au lăsat cu trei. Sunt căsătorită de 22 de ani cu defunctul dr. August Müller. Deși originea acestuia e, de netăgăduit, germană, totuși și el e în a doua generație de naturalizați. Tatăl său, defunctul dr. Friedrich Müller, a venit în țara noastră imediat după căpătarea titlului, la 1856; când nici nu se făcuse Unirea (mică) și a venit cu cuget de statornicie – dovadă că s-a căsătorit cu o româncă, a cerut și a obținut – în 1880 – naturalizarea; la 1877 – când, deci, nu era încă român – face totuși campania, ca medic de batalion, pe când soția sa, româncă de origine, după cum am spus, e în fruntea unui comitet pentru îngrijirea răniților. Bătrânul capătă medalia apărătorilor independenței, devine cavaler al Coroanei, ocupă numeroase slujbe la stat și nu dă nici un prilej de a i se pune la îndoială sentimentele românești. Soțul meu, născut în țară, și numai pe jumătate german, aici își face și toate studiile (Institutele Unite și Universitatea din Iași; deși avea rude în Germania, unde ar fi putut învăța), ia doctoratul în medicină, își face datoria militară, iar mobilizarea îl găsește ca medic și profesor la cel mai românesc liceu din țară – la Liceul Internat – funcțiune pe care o ocupă încă de la înființarea acestuia.

Rog să mi ierte toate aceste amănunte; ele sunt strict necesare pentru a se putea aprecia enormitatea măsurilor luate contra noastră și a se mășura prăpastia în fundul căreia am fost aruncate.

În ziua mobilizării am fost arestați la penitenciarul din localitate, soțul meu, eu și o fiică a noastră – minoră! Nu ne-a cercetat nimeni până în Noiembrie (adică aproape trei luni) când, fiind interogat singur soțul meu, de către Comisiunea județeană a delegaților speciali, aceasta, prin referatul rezumativ, a cărei copie se găsește la sfârșitul acestui memoriu, nu ne găsește nici o vină și opinează pentru eliberare – ceea ce se și face cu o grabă uimitoare: numai o lună după ce se constatase oficial că suntem arestați fără vină!

Eram hotărâți să nu facem caz, contra Statului, din martirajul nostru, ci numai, odată timpurile bune revenite, să întreprindem pe o cale sau pe alta restabilirea publică a numelui nostru. Dar dacă noi am înlăturat calea agresivă, la care aveam dreptul, era firesc să credem că autoritățile, de partea lor, având dovada că au greșit, vor avea cel puțin un regret, dacă nu o compătimire. Departe însă de a avea astfel de sentimente, acei chemați să hotărască – și de astă dată știind că lovește nevinovați – ridică naturalizarea soțului meu, iar ca consecință îl consideră demisionat din slujbă, îl internează din nou într-un lagăr – la Răducăneni – unde soțul meu moare de tifos exantematic, contractat în exercițiul funcțiunii sale de medic, oficial însărcinat cu aceasta în lipsa medicului lagărului.

Acestea sunt faptele.

Înainte de a trece în revistă reflecțiile ce izvorăsc din ele și a ne arăta durerea și mizeria ce o îndurăm, cred că e mai cinstit să insist puțin asupra probelor, căci faptele de mai sus fac parte din categoria acelor ce nu pot fi ușor crezute, dacă nu sunt sprijinite pe dovezi. N-am să fac înșirare de documente pentru a vădi originea și sentimentele noastre curate și firești românești – documente însă pe care le țin la dispoziție, la cerere – ci mă voi mărgini a arăta, întâi, că medicul primar al Jud. Fălciu poate certifica faptul că soțul meu, deși internat, fusese delegat oficial a înlocui temporar pe medicul lagărului, în căutarea internaților de tifos exantematic, cu care ocazie a și contactat boala, care i-a fost fatală și al doilea, alături copia referatului celor care ne-au cercetat special, pentru ca afirmațiunea faptelor favorabile nouă – tăgăda oricărei vini – să fie făcută de înșiși aceia ce au ordonat măsurile descrise mai sus.

Din cetirea acestui raport va fi de observat, în primul loc, că trei pătrimi din raport cuprind o critică și un istoric al societății germane „Vereinigung der Deutchen in Iassy”; iar sfertul, în care într-adevăr e vorba de

d-rul Müller, nu cuprinde decât patru afirmațiuni, toate favorabile d-rului Müller.

1) Că Siguranța locală și cea generală nu au putut formula nici un fapt contra d-rului Müller, declarându-l suspect numai pentru că făcea parte dintr-o societate germană, în care se găseau ca membri și alți români și în care politica era exclusă prin statute;

2) Că delegații speciali, făcând ei constatarea oficială a rostului acestei societăți, recunoaște că d-rul Müller s-a retras câteva luni după izbucnirea războiului european și cu mult înainte de războiul nostru – când, dacă ar fi nutrit sentimente șoviniste germane, acum ar fi fost momentul să lucreze;

3) (Citez textual) «Corespondența ce s-a confiscat cu ocazia arestării nu cuprinde ceva suspect».

4) (Textual, ultima frază) «În sarcina lui nu s-a pus și nici noi n-am constata vreun fapt contra siguranței Statului». (Păcat că nu se poate spune același lucru și despre... Siguranța Statului contra lui).

Ar mai fi de observat și de reținut că dacă pentru d-rul Müller, personal, se spune ceva – destul de favorabil – într-un sfert de raport, despre soția sa și fiica sa nu se spune absolut nimic și nici măcar Siguranța, atâta de ușoară în a suspecta fără motive și dovezi, nu spune nimic. Și totuși am fost arestate, deținute patru luni, eliberate fără cercetare și purtată săptămânal pe la Siguranță ca supusă străină, cu toate protestările mele și chiar și după decesul soțului meu.

De neprețuit însă în raport e logica cu care se conchide.

Deși acest raport începe prin a recunoaște că Siguranța nu a formulat nici un fapt în sarcina d-rului Müller și sfârșește prin a declara că nici Comisiunea nu a găsit așa ceva, totuși, în afară de eliberarea din penitenciar, și care și ea se face abia după o lună de la constatarea lipsei de vină, delegații speciali propun retragerea naturalizării și supravegherea. Urmările au dovedit că logica aceasta se poate traduce așa: nu sunt vinovați – deci: suntem de părere să fie condamnată la moarte toată familia...

Aceste propuneri sunt aprobate și executate.

Iar consecința? Soțul meu, dezbrăcat de naționalitatea sa, fără nici o vină, e trimis într-un lagăr de exantematici, unde moare, iar eu și cu două fiice minore, lipsite de orice avere, deși românce de origine, suntem lăsate pe drumuri, răpindu-ni-se și dreptul la pensie, sfințit printr-o muncă de peste douăzeci de ani. O simplă întrebare: dacă soțul meu ar fi comis într-adevăr cea mai odioasă dintre crime, o trădare caracterizată și mărturisită, ar fi putut fi el și familia lui mai aspru pedepsiți?

Cu riscul de a răpi un timp prețios, am să stărui puțin și asupra umbrei de vină, pe care pare a se sprijini concluzia raportului: D-rul Müller a fost nouă

ani Președintele unei societăți cu sentimente germane. În faptul acesta, privit izolat, este ceva antiromânesc? Să nu judecăm cu patima unei zile de mobilizare – cum o fac autorii raportului și o recunosc prin fraza subliniată: dar mai ales în aceste momente... – să inversăm ipoteza: un român de origine capătă peste ocean – fie și în interes material numai – o altă naționalitate. Fi-va el de loial dacă, în timpuri normale, ar arăta sentimente românești și ar prezida chiar o societate, care excluzând politica, ar cere o sentimentalitate românească? A pune chestiunea, e a răspunde. A, dar vine un timp, în care ambele naționalități se găsesc în conflict! Ei bine, aceasta va fi piatra de încercare, menită a arăta, după atitudinea viitoare, adevărata sentimentalitate. Criteriul va fi deci atitudinea subiectului, posterioară conflictului.

Dacă acum atitudinea d-rului Müller o judecăm însă și din acest punct de vedere – al conflictului între naționalități – va fi absolut necesar să avem în vedere trei epoci: a) starea normală – deci înainte de izbucnirea războiului european; b) starea de neutralitate a României și c) în timpul războiului.

Sentimentele naționale ale d-rului Müller înainte de război sunt evidențiate prin faptul că și-a făcut studiile în școli românești, s-a naturalizat și a putut face parte, de la înființare și până la ridicarea naționalității, din corpul profesoral al Liceului Internat – și vă rog să mă credeți, că din punct de vedere național nu e puțin lucru această dovadă. O altă dovadă a sentimentelor sale din această perioadă o găsim în chiar familia sa, căci era natural ca nutriend sentimente germane, să înceapă prin a-și germaniza familia sau a nu și-i de-germaniza. Or, se poate dovedi, că deși catolic, d-rul Müller își botează fiicele ortodox, și iarăși se poate dovedi că fiicele sale nu cunosc deloc limba germană și nu citesc decât literatură română și franceză. Prezența în societatea germană? O explic eu, soția lui, în măsură să-i cunosc fondul sufletec: era pur și simplu și exclusiv o chestiune de clientelă. De altfel, în această perioadă și în cea următoare nici nu are sens o cenzurare a sentimentului.

În timpul neutralității românești e de observat, în primul loc, că d-rul Müller încetează după câteva luni a mai prezida societatea incriminată. Dacă în discuțiile particulare sau în cercurile ce frecventa, ar fi arătat – și e probabil că arată – o oarecare impetuoșitate în a susține politica românească în direcția Puterilor Centrale, nu cred să se poată face din aceasta o vină, căci neutralitatea teoretică e o imposibilitate practică: din momentul izbucnirii războiului european n-a existat om conștient – oricât țara sa s-ar fi incrustat într-o neutralitate oficială – care să nu încline sufletește spre o parte, sau cealaltă. Și-atunci când din totalitatea românilor, a căror sentimente nu se pot bănuși, s-a găsit un procent – indiferent care – și pentru politica ce nu s-a urmat, de ce să se facă o vină d-rului Müller, care, cu origina lui, era foarte firesc să fie cu

toată buna credință de partea acestora? A depășit însă atitudinea lui limitele permise unui român? Iată ce, dacă s-ar fi dovedit, nu i-ar fi îngăduit să găsească astăzi apărător nici chiar în familia lui.

Vine însă războiul României. Recunosc, că în această epocă, e drept, e bine, e patriotic ca însăși sentimentele să fie cenzurate. Tot cel ce se simte cu dușmanul, e dușman țării. Dar despre această perioadă de timp nu poate fi vorba, căci ziua mobilizării a fost și ziua izolării, prin arestarea noastră. Și totuși și în această perioadă, după eliberarea din penitenciar, Ministerul de Război înregistrează o cerere a d-rului Müller, prin care își pune serviciile la dispoziție, pentru că-și vedea țara amenințată de epidemii, iar în starea de deprimare sufletească, produsă de a doua arestare, primește bucuros să fie medicul unor tifici exantematici și moare făcându-și datoria – ca o supremă mângâiere – către aceeași Patrie care l-a nesocotit și l-a lovit pe nedrept.

Pentru a termina, să-mi fie permis a reveni asupra unei declarațiuni ce am făcut la începutul prezentului memoriu, afirmând că «Familia mea a fost lovită de o măsură – a cărei legalitate nu o discut...» Am scris această frază pentru că nu aveam la îndemână legea pe care se întemeia măsura. Putându-mi însă în urmă procura și această lege, am profunda satisfacție de a putea afirma că această măsură e și fundamental ilegală. Într-adevăr: „Legea relativă la supușii statelor cu care România se găsește în stare de război”, publicată în Monitorul Oficial Nr. 220 din 22 decembrie 1916, are, în cap. II, „Despre suspendarea și retragerea naționalității române următoarele dispozițiuni”, redate aici în rezumat: naturalizații originari din țările cu care România e în război pot fi considerați ca străini, dar numai din punctul de vedere al ordinii publice și al siguranței Statului; acestora, printr-un Jurnal al Consiliului de Miniștri, li se va putea retrage naționalitatea română, în următoarele patru cazuri enumerate de legiuitor:

a) dacă și-a reluat naționalitatea de origine sau a dobândit o alta, precum și dacă legea țării de origine îi consacră această naționalitate;

b) când se va dovedi că a făcut acte contrarii ordinii publice sau siguranței Statului – ipoteză categoric respinsă prin raport;

c) când a părăsit țara pentru a se sustrage oricărui serviciu – și

d) când ar fi luat armele în contra României.

Retragerea se face prin decret regal, publicat în Monitorul Oficial, și ea este personală, neputând lovi soția și copiii. Atâta.

Cine a ridicat naturalizarea d-rului Müller, în care categorie l-a cuprins? Dacă recitim legea, nu cuvânt cu cuvânt, ci literă cu literă și spațiul dintre rânduri, ea nu poate fi aplicată d-rului Müller decât pentru că „legea țării lui de origine îi conservă această naționalitate”. Nu vreau să fac teorie și citații, dar e elementar că toate tratatele de studii constituționale și internaționale

rezolvă acest conflict între naționalități, prin interpretarea voinței – mai mult sau mai puțin manifest exprimată – a subiectului. Dar dacă voința d-rului Müller, covârșitor de manifestă prin cererea de încetățenire, a putut fi totuși suspectată de cei ce i-au ridicat naturalizarea și care nu cunoșteau nimic din sufletul lui, cred că nu mai lasă astăzi nici umbră de bănuială, în urma celor ce am arătat mai sus, când am examinat sentimentalitatea sa din punct de vedere național.

Iată de ce, terminând, nu mă sfiesc să afirm, că actul ce a lovit direct pe soțul meu, și indirect pe mine și fiicele mele, poate fi calificat de nemotivat, abuziv și nedrept și să atrag atențiunea unor oameni și de drept și de inimă, că acest act răpește, mie și fiicelor mele, nu numai dreptul la pensiuie, care e singurul nostru avut, dar și considerația concetățenilor noștri, care necunoscând calda apărare din raportul Comisiunei delegaților speciali, se vor socoti în drept a ne privi ca anti-români.

Adrienne dr Müller

(domic. Iași, Piața Sturdza Nr 1, la fratele meu Loris Pavloff)⁵²

Copie după raportul delegaților speciali (Gh. Mârzescu și D. Lupu) însărcinați de Ministerul de Război cu examinarea situației străinilor bănuși de spionaj.

Referat- rezumativ

Privitor pe Dr. August Müller, deținut împreună cu soția sa și o fiică în penitenciarul Iași, sub bănuială de spionaj.

Siguranța locală a raportat Sig. Generale că Dr. A. Müller face parte dintr-o societate germană din localitate, ce-și ținea la început întrunirile în localul Turn-Verein, apoi la Otel Central și apoi la Otel Filip Schiller din str. Săulescu și că la acele întruniri, pe lângă mulți supuși germani și austrieci, luau parte și consuli respectivi cu funcționarii – în urma cărui fapt a fost declarat suspect.

Cu ocazia arestării i s-a confiscat și puțină corespondență.

Din cercetările noastre rezultă:

Dr. A. Müller, născut în anul 1863 luna iunie 12, în Tg. Neamț, este de religie catolică și de origine germană, a obținut împământenirea în anul 1894 și este medic particular, medic al Liceului Internat și profesor de igienă la aceeași școală. Căsătorit cu Adriena Pavloff, are două copile; este fiul d-rului Fr. Müller, venit în țară din Würzburg (Bavaria) în anul 1857. Dr. A. Müller și-

⁵² *Ibidem*, f. 72-74.

a făcut serviciul militar în comp. IV-a sanitară și deci astăzi este mobilizabil. Locuiește în Iași, Strada Păcurari 22. Fiindcă d-rului Müller nu i se pune altfel de fapte în sarcina sa, decât acela de a fi făcut parte din societatea germană și fiindcă siguranța locală, prin lucrările sale nu ne-a dat nici o informație despre această societate, decât numele câtorva membri și localul în care se întruneau, am făcut noi cercetările cuvenite, putând sesiza și toate registrele și hărțile acestei societăți și am cules toate informațiile relative la această societate. Societate germană, a cărei adevărat nume este „Vereinigung der Deutschen in Iassy” este o societate compusă din germani și austrieci, precum și din câțiva germani și austrieci deveniți români (vreo 40). Ea a luat naștere în modul următor: Tot în Iași a existat și mai există o societate de gimnastică, Turn Verein, încă din vremea de pe când era primar Leon Negruzzi⁵³. În această din urmă societate erau tot felul de membri și talieni și francezi, și germani și români. De la un timp, și anume din anul 1899, cea mai mare parte din germani și supușii germani (!?) s-au retras din acea societate Turn Verein, care era internațională și în care se vorbea limba română, formând „Vereinigung der Deutschen in Iassy”. Spre a înțelege în ce spirit era formată această societate, e suficient a arăta (v. art. 3 Statut) că sunt membri acei ce au simțirea germană și o practică. Deși un articol din statute oprește a se face politică în societate, este lesne de înțeles că împrejurările în care a luat naștere și condițiile cerute pentru a putea fi membru denotă că în afară de jocurile și petrecerile intime, discuțiile din societate erau politice, și aceasta mai ales de la declararea războiului. De altfel registrele și hărțile Soc. confiscate de noi, toate redactate în limba germană, singura limbă ce se vorbea în societate, dovedesc o preocupare zilnică și exclusivă de tot ceia ce e german și numai atât. De pildă, încă în anul 1909 se discută în societate chestiunea subvenționării familiilor soldaților germani căzuți în războaiele din colonii, altă dată chestiunea ajutorării flotei aeriene germane, subscripții pentru crucea roșie germană și austriacă, subscripții pentru familiile celor căzuți (germani) etc etc. Din această societate făceau parte ambii consuli, și cel german și cel austriac, cu toți funcționarii consulatelor și deși consuli dădeau tonul, totuși nu ei aveau prezența societății, păstrându-se regula de a fi aleși ca prezidenți germani împământeniți în România. Este lesne de înțeles că serbările cele mai mari ale societății erau serbarea zilei de naștere a Împăratului Wilhelm și Fr. Iosif, precum și alte zile importante ale poporului german, nici o zi scumpă nouă, deși precum am arătat, prezidenții erau români, nu făceau obiectul unei serbări. Până într-atât

⁵³ Leon Negruzzi a fost primar al orașului Iași în perioada februarie 1883 – decembrie 1886.

consulii dictau în societate, încât în ultimul timp, cu ocazia trecerii Generalului Pau⁵⁴ prin Iași, câțiva comercianți, fiind membri ai acestei societăți, s-au expus a fi eliminați din societate, după cererea consulului austriac Götz. Faptul ar fi fost prea grav, dacă ar fi avut loc, și consulul Götz, ca protestare, împreună cu toți funcționarii săi a demisionat din Societate. (Înainte de a continua copia acestui document, țin să subliniez ultima ultima frază, căci ea caracterizează logica autorilor. Vrea să zică: Până într-atâta consulii dictau în societate, încât... la prima cerere cu caracter politic au fost lăsați să plece din societate, cu toată șleahța!). Nu e mai puțin adevărat însă că acest din urmă fapt a adus și disolvarea de fapt a societății și nașterea unei alte societăți (Bismark Bund), de care vom vorbi cu altă ocazie. Într-un cuvând, și fără teamă de a exagera câtuși de puțin, socotim că germanii din localitate, membri ai societății, se considerau în societate ca în patria lor, nepreocupându-i nimic altceva decât interesele patriei lor. Și dacă acest lucru, displăcut pentru noi oricând, dar mai ales în aceste momente, îl admitem totuși în timpul de pace pentru supușii germani și austriaci, ne este imposibil a-l admite pentru acei germani care veniți aici au căutat și obținut împământarea, numai pentru a-și face o situație și spre a-și câștiga existența mai ușor, rămânând strâns legați de patria lor de origine și nevoind a avea altă legătură cu acest pământ, decât aceia de a le face o situație și a le da mijloace de existență.

În această din urmă situație se află și Dr. August Müller, care mai tot timpul (vreo 9 ani) a fost președintele acelei societăți, până în primăvara anului 1915, calitate în care a luat o parte atâta de activă la menținerea spiritului german exclusivist al societății. Dânsul, devenit român prin împământare, grație cărui fapt ocupă funcțiunile arătate mai sus de la Statul român, și face parte din corpul sanitar al Armatei Române, prezidează nouă ani această societate, propunând în cursul prezidenției sale ajutorarea familiilor germane a căror membri căzuse în războaiele din colonii, ajutorarea la mărirea fondului flotei aeriene germane etc etc.

În 1915 își dă demisiunea din prezidenția societății și pronunță un discurs, pe care-l termină cu cuvintele: „Să trăiască societatea nemților vreme îndelungată”. Corespondența, ce s-a confiscat cu ocazia arestării, nu cuprinde ceva suspect. În sarcina lui nu s-a pus și nici noi n-am constata vreun fapt contra Siguranței Statului.

Conchidem:

⁵⁴ În februarie 1915 o misiune militară franceză, condusă de generalul Pau, a sosit la București și Iași, în cadrul unui turneu de atragere de partea Antantei a statelor neutre din Europa de Sud-Est.

Că nu sunt indicii pentru a putea fi trimis în judecată D-rul A. Müller și familia sa; în consecință dar, se cuvine a fi scoși din penitenciar. Socotim însă că odată liber nu mai e locul a i se face cinstea de a fi mobilizat și de a mai ocupa funcțiuni publice. Mai socotim că D-rul Müller, în cazul când s-ar vota o lege de retragerea calității de român străinilor ce s-au arătat nedemni de această calitate, să fie cuprins și dânsul între aceștia.

A fi supravegheat.

Făcut astăzi 29 oct. 1916
Delegați speciali
(ss) Gh. Mărzescu, D. Lupu
Se aprobă
(ss) V. Brătianu
22 noiembrie 1916⁵⁵

Petiția adresată Președinției Consiliului de Miniștri de către Adrienne Müller rămâne fără soluție, timp de mai bine de 12 luni. În februarie 1920, petiționara înaintează o cerere și ministrului Justiției, avertizându-l că va recurge și la o campanie de presă, în sprijinul cauzei sale:

„Domnule Ministru,

La 15 noiembrie 1919 se împlinește un an de când la acel Minister s-a înregistrat sub Nr 27935 o adresă a Președinției Consiliului de Miniștri, prin care se cerea avizul Ministerului asupra unui memoriu, ce am făcut pentru reabilitarea memoriei soțului meu. Cum în timpul răbdării acesteia de un an – în care nu mi-am putut nici regula drepturile la pensie, din cauza art. 25 din Lg. Pensiilor, care ridică acest drept celor ce și-au pierdur naționalitatea – situațiunea mea a devenit foarte critică, împingându-mă până la desperare și cum am credință că ceea ce cer nu e decât un drept, am onoare a vă solicita din nou rezolvarea urgentă a cererii mele, în care scop alătur un exemplar din memoriul înaintat și acum un an și prin care se vedește până la evidență nedreptatea strigătoare, a cărei victime suntem eu și cu fiicele mele.

Dacă „Legea relativă la supușii statelor cu care România e în război” prezintă lacuna de a nu prevedea cazul înlăturării unei greșeli, ar fi nedrept să fim trimiși să solicităm Parlamentului o nouă împământenire, care n-o poate face pentru un mort și nu o poate face retroactiv, și iarăși ar fi nedrept să ni se

⁵⁵ *Ibidem*, f. 75-76.

arate calea Justiției, în fața căreia s-ar invoca natura „actului de guvernământ”, care scapă controlului Justiției.

Cu multă stăruință vă rog, domnule Ministru, să citiți memoriul alăturat și convingându-vă de dreptatea cauzei, să luați singura măsură legală: anularea decretului nedrept. Nu așteptați să vie timpul unei amnistii, care n-are ce căuta în cazul de față, căci noi n-am fost nici măcar dați judecății, din lipsa de vină și nu așteptați nici să se ia o măsură generală pentru cazurile crezute similare, căci nu există caz similar cu al nostru. E un caz special și unic, care reclamă o soluție cu aceleași calități, și care trebuie luată urgent, căci am ajuns la extrema limită a suferinței.

Ca să nu fie greșit interpretată acțiunea mea, adaug aici că exemplare din acest memoriu am împărțit și ziarelor independente, prin intermediul cărora urmăresc reabilitarea publică, dar platonice, a numelui meu; că voi solicita cu toată umilința o audiență M. Sale Reginei, dar că toată speranța o pun în spiritul Domniei Voastre de dreptate, care nu vă va permite să împingenti o familiei nevinovată să treacă dincolo de pragul disperării.

Adrienne Dr. Müller
Iași – Piața Sturdza Nr. 1⁵⁶

În cele din urmă, greoiul aparat de stat se va pune în mișcare. La sfârșitul lunii aprilie, ministrul Justiției îi solicită procurorului general al Curții de Apel din Iași să verifice temeinicia informațiilor conținute în petiția văduvei dr. Müller. Cruciale pentru luarea unei decizii vor fi două documente suplimentare, depuse de petiționară la dosarul său:

„Din aceste două atestări, una este semnată de profesorii Liceului Internat «C. Negruzzi» din Iași, unde doctorul A. Müller a funcționat ca profesor de igienă încă de la înființarea liceului, acum douăzeci ani în urmă și o alta semnată de mai mulți cetățeni din Iași, dintre care unii au ocupat funcțiuni importante și chiar, trei din ei, foști miniștri ai Țării, care cu toți atestă că defunctul doctor A. Müller nu a avut niciodată o atitudine ostilă intereselor Țării și că deși germanofil – ceea ce se explică prin originea sa – n-a vorbit niciodată de rău de Țară și de neamul românesc, achitându-se cu conștiințiozitate și ca un bun cetățean de toate îndatoririle ce i s-au dat.

Căutând să culeg informațiuni și mai precise, am vorbit cu Dl Lupu, actual consilier al Curții de Apel din Iași, fost delegat special, pe baza decizei

⁵⁶ *Ibidem*, f. 69.

Ministerului de Război, din 15 septembrie 1916, cu cercetarea indivizilor ce se găseau deținuți provizoriu în aresturile preventive ca suspecți de spionaj. Domnul consilier Lupu mi-a spus că n-a găsit alte învinuiri sau dovezi în contra defunctului D-tor Müller, decât cele prevăzute prin referatul ce se găsește în copie la dosarul anexă, ce vi-l restituim și că singura vină ce i s-a adus era: „că făcea parte dintr-o societate germană de sport din Iași, a cărei președinte a fost. Că în acea societate frecventau consulii Germaniei și a Austriei din Iași, că acolo se serbau zilele onomastice a Împăraților celor două țări și că se strângeau fonduri pentru invalizii de război și pentru flota aeriană a Germaniei și Austriei.

Printre persoanele care au semnat una din atestațiile despre care vorbim mai sus se găsește și semnătura Dlui Dimitrie Greceanu, care, fiind ministru în februarie 1917, a semnat jurnalul Consiliului de Miniștri prin care s-a încuviințat propunerea făcută de Dl Ministru al Justiției, să supună spre semnare Majestății Sale Regelui, proiectul de decret pentru retragerea naționalității române D-torului August Müller din Iași.

Faptul acesta ne face să credem că în adevăr defunctului D-tor Müller nu i s-a putut găsi o altă culpă, afară de cele relatate mai sus⁵⁷.

În concluzie, la 8 iunie 1920, procurorul ieșean îi făcea următoarea recomandare ministrului de Justiție:

„Ținând seamă că petiționara și familia sa sunt români, că toți frații petiționari, în număr de patru, au făcut serviciu efectiv în armată în timpul campaniei pentru desrobirea neamului și că unul din ei a și murit în timpul acestui război, credem că ar fi un act de echitate dacă s-ar găsi un mijloc pentru a se putea admite cererea petiționarei”⁵⁸.

Urmare a acestei soluții, titularul de la Justiție, Matei B. Cantacuzino, va redacta un proiect de decret regal⁵⁹. Emis la 17 iulie 1920, cu nr. 3001, decretul precizează, la art. I, că „sunt și rămân abrogate dispozițiunile Înaltului

⁵⁷ *Ibidem*, f. 60.

⁵⁸ *Ibidem*, f. 61.

⁵⁹ *Ibidem*, f. 55-56.

decret Nr. 137 din 2 martie 1917, prin care s-a retras naționalitatea română doctorului August Muller din Iași”⁶⁰.

În spatele acestor rânduri seci se ascunde drama unei familii prinse sub vremuri. Și câte astfel de povești nerostite nu fost în timpul Marelui Război!

Daniel CAIN
Institutul de Studii Sud-Est Europene

⁶⁰ *Ibidem*, f. 59.